

Katarzyna Sikora

doktorantka, Krakowska Akademia im. Andrzeja Frycza Modrzewskiego

ORCID: 0001-5378-7992

katarzynasikoraa@gmail.com

Technologie biometryczne sposobem współczesnienia przepisów o formie testamentu holograficznego

Wprowadzenie

Postępujący rozwój technologiczny stanowi jedną z głównych przyczyn popularyzacji oraz komercjalizacji nowoczesnych urządzeń elektronicznych, a także stosowania coraz doskonalszych systemów ich zabezpieczenia. Obecnie niemal każdy posiada komputer, a urządzenia takie jak smartfon czy tablet stały się nieodłącznym elementem życia codziennego. Co więcej, wszystkie z dzisiejszych urządzeń multimedialnych umożliwiają zarówno rejestrowanie obrazu i dźwięku, jak i dostęp do edytorów tekstu, poczty elektronicznej oraz różnego rodzaju komunikatorów i serwisów internetowych. Większość z nich posiada także ekran dotykowy, a wbudowane systemy biometryczne stają się coraz bardziej powszechne. Ostatnimi laty możemy zresztą zaobserwować znaczący rozwój biometrii, wzrost zasięgu jej zastosowania oraz większą przychylność społeczną w stosunku do technologii opartych na przetwarzaniu danych biometrycznych.

Już na wstępie należy zauważyć, że staliśmy się bardziej lub mniej świadomymi członkami społeczeństwa informacyjnego, którego rozwój powoduje informatyzację różnych obszarów życia. Niewątpliwie informatyzacja ta ma nieodwracalny wpływ na kształt norm prawnych, które – jak się wydaje – powinny jeżeli nie wychodzić naprzeciw, to chociaż dorównywać oraz towarzyszyć współczesnym zmianom społecznym i aksjologicznym. Także czas, w którym inteligentne urządzenia multimedialne stały się powszechnie dostępne, a ich wykorzystanie zyskuje aprobatę coraz większej części społeczeństwa, któremu umożliwiono już stosunkowo szeroką paletę usług publicznych

dostępnych w systemie informatycznym, jest właściwym na podjęcie szerszej dyskusji dotyczącej kierunku zmian legislacyjnych we współczesnym prawie spadkowym¹. Skoro za pomocą urządzeń z dostępem do Internetu można już nie tylko składać skuteczne oświadczenia woli, uczestniczyć w e-rozprawie, zarządzać urządzeniami z systemem *smart home*, czy znaleźć przyjaciół, lecz także założyć wirtualny grób oraz zapalić znicz i złożyć na nim kwiaty², powstaje pytanie o możliwość rozrządzenia majątkiem na wypadek śmierci z wykorzystaniem inteligentnych urządzeń multimedialnych i Internetu. Pomimo tego, że technologie nie są neutralne społecznie, gospodarczo oraz kulturowo, a na naszych oczach narodziła się nowa społeczna, gospodarcza i administracyjna wirtualna rzeczywistość, poszczególni ustawodawcy europejscy w obszarze rozrządzeń na wypadek śmierci są wciąż raczej tradycyjni³.

Dlatego też niniejszy artykuł służyć ma analizie najbardziej powszechnej obecnie formy dysponowania majątkiem *mortis causa*, którą jest testament własnoręczny, w kontekście jej aktualności do już wysoce rozwiniętych, jednak wciąż ewoluujących rozwiązań technologicznych. Celem artykułu jest próba wskazania możliwości dostosowania przepisów o formie testamentu holograficznego do wymagań współczesności, w szczególności poprzez dopuszczenie wykorzystania takich narzędzi jak elektroniczny podpis biometryczny, kwalifikowany podpis elektroniczny oraz własnoręczny podpis biometryczny. Wszystko to ma ułatwić odpowiedź na pytania o potrzebę uelastycznienia wymogów formalnych dotyczących sporządzania testamentu holograficznego oraz możliwości zastosowania we współczesnym prawie spadkowym rozwiązań opartych na systemach biometrycznych, pozwalających zarówno na potwierdzenie tożsamości osoby testatora, jak i lepsze zabezpieczenie samego testamentu.

Rozrządzenie majątkiem mortis causa

Testament jest wciąż najpopularniejszym narzędziem wykorzystywanym w poszczególnych systemach prawnych do regulowania stosunków prawnych

¹ O. Lando, *Unfair Contract Clauses and a European Uniform Commercial Code*, [w:] *New Perspectives for a Common Law of Europe*, ed. M. Cappelletti, with a foreword by M. Kohnstamm, Sijthoff – Bruylant – Klett-Cotta – Le Monnie, Leyden – Bruxelles – Stuttgart – Firenze 1978, s. 267 i n.; M. Załucki, *About the Need to Adjust the Regulations Regarding the Form of Will to the Modern Requirements*, „European Journal of Economics, Law and Politics” 2019, Vol. 6, No. 2, s. 11.

² Zob. np. Wirtualny Cmentarz, <https://www.wirtualnycmentarz.pl> [dostęp: 9.11.2020].

³ Zob. np. R. Zimmermann, *Testamentsformen: »Willkur« oder Ausdruck einer Rechtskultur*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 2012, Bd. 76, H. 3, s. 471–508; M. Załucki, *Videotestament. Prawo spadkowe wobec nowych technologii*, C.H. Beck, Warszawa 2018, s. 56.

po śmierci testatora⁴. Na ogół ustawodawcy dla ważności testamentu przewidywają, że spadkodawca musi posiadać zdolność testowania, dokonywać rozrządzeń świadomie i swobodnie oraz przestrzegać określonej ustawowej formy i w jej ramach wyrażać swoją ostatnią wolę⁵. Bez względu na rozumienie testamentu w nowoczesnych kodyfikacjach cywilnych zazwyczaj wymienia się jego cztery najważniejsze cechy, do których należą: jednostronność, odwoływalność, formalizm sporządzenia oraz wywołanie skutków prawnych *mortis causa*⁶. Dopiero kumulatywne wystąpienie tych cech powoduje, że w danym przypadku w ogóle można mówić o testamencie⁷. Pomimo szeregu różnic charakteryzujących rozwiązania poszczególnych ustawodawstw prawnośpadkowych, do najczęściej spotykanych form testamentu należą: testament holograficzny, testament sporządzany w obecności świadków oraz testament publiczny, gdzie ostatnia wola spadkodawcy jest oświadczana w obecności osoby urzędowej⁸.

Z uwagi na ograniczone ramy objętościowe niniejszego artykułu przedmiotem jego analizy będzie forma testamentu holograficznego, która znana była już w prawie starożytnego Rzymu⁹. *Holografos* oznacza bowiem „napisany w całości tą samą ręką, własnoręcznie”, stąd testament holograficzny spisywany był w całości przez spadkodawcę, a dla swej skuteczności nie wymagał obecności świadków¹⁰. Prawo starożytnego Rzymu wywarło zresztą istotny wpływ na rozwój europejskiego prawa spadkowego¹¹ – we wszystkich znanych systemowi kontynentalnemu regulacjach prawnośpadkowych testament holograficzny zaliczany był do testamentów zwykłych, który dla swej

⁴ R. Pound, *The Role of the Will in Law*, „Harvard Law Review” 1954, Vol. 68, No. 1, s. 1 i n.; H.E. Nass, *We Can't Stop Loving You*, „Trusts & Estates” 2005, No. 8, s. 64.

⁵ M. Frost, S. Lawson, R. Jacoby, *Testamentary Capacity. Law, Practice and Medicine*, Oxford University Press, Oxford 2015, s. 5 i n.; P. Lagarde, *Loi applicable*, [w:] U. Bergquist, R. Frimston, F. Odersky, D. Damascelli, P. Lagarde, B. Reinhardt, *Commentaire du règlement européen sur les successions*, Paris 2015, s. 133 i n.

⁶ F. Terré, Y. Lequette, *Droit civil. Les successions. Les libéralités*, 3e éd., Dalloz, Paris 1997, s. 4 i n.; W.S. Holdsworth, C.W. Vickers, *The Law of Succession. Testamentary and Intestate*, The Lawbook Exchange, Clark 2004, s. 25–33; E. Skowrońska-Bocian, *Testament w prawie polskim*, LexisNexis, Warszawa 2004, s. 13.

⁷ A. Mączyński, *Dziedziczenie testamentowe w prawie prywatnym międzynarodowym. Ustawowe i konwencyjne unormowanie problematyki formy*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe – Uniwersytet Jagielloński, Warszawa–Kraków 1976, s. 53.

⁸ M. Załucki, *Videotestament...*, *op. cit.*, s. 53.

⁹ U. Babusiaux, *Wége zur Rechtsgeschichte: Römisches Erbrecht*, Böhlau Verlag, Köln – Weimar – Wien 2015, s. 10 i n.

¹⁰ *Holografos* [hasło], *A Greek-English Lexicon*, comp. by H.G. Liddell, R. Scott, [A new ed. rev. and augm. throughout by H.S. Jones, with the ass. of R. McKenzie], Clarendon Press, Oxford 1953, s. 1217: *written entirely in the same hand*.

¹¹ G. Mousourakis, *Fundamentals of Roman Private Law*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, Berlin 2012 [e-book], s. 279 i n.

skuteczności wymagał sporządzenia go przez spadkodawcę w całości pismem własnoręcznym, podpisania oraz wskazania daty¹², a także – w niektórych przypadkach – oznaczenia miejsca sporządzenia oświadczenia ostatniej woli¹³.

Analiza prawnoporównawcza dowodzi, że poszczególni ustawodawcy europejscy są w obszarze form rozrządzeń na wypadek śmierci raczej tradycyjni, przez co do najpopularniejszych form testamentu wciąż należą te oparte na złożeniu oświadczenia woli ustnie przed urzędnikiem oraz testamenty holograficzne¹⁴. Testament holograficzny wciąż występuje m.in. we Francji, Włoszech, w Niemczech, Austrii, Szwajcarii, czy Polsce, jak i w szeregu ustawodawstw stanowych Stanów Zjednoczonych Ameryki (§ 2–502 Uniform Probate Code). Elementem charakteryzującym tę formę testamentu zazwyczaj jest pismo ręczne spadkodawcy oraz jego podpis, a większego znaczenia nie ma użyte narzędzie, podobnie jak i nośnik, na którym testament jest utrwalany¹⁵.

Ostatnie lata to okres intensywnego rozwoju nowych technologii oraz poszerzenia katalogu usług publicznych dostępnych dla użytkowników Internetu. Na tym tle powstaje zatem pytanie, czy testamenty wykorzystujące rozwiązania dostarczane przez nowe technologie mogą być wykorzystywane przez spadkodawców do rozporządzania ich mieniem na wypadek śmierci oraz czy istnieje taka potrzeba. Na świecie już od pewnego czasu trwa dyskusja dotycząca konieczności uwspółcześnienia aktualnych form testamentu¹⁶. Wskazuje się bowiem, że tradycyjne instrumenty prawnospadkowe nie są adekwatne do obecnych potrzeb społeczeństwa¹⁷. Konieczność nowego spojrzenia na instrumenty służące rozrządzaniu majątkiem *mortis causa* to aktualnie powszechny trend, wspierany przez doktrynę wielu państw, w szczególności w Niemczech, Austrii, Szwajcarii, Francji, Stanach Zjednoczonych Ameryki, Kanadzie, Anglii, Szkocji, Australii, Republice Południowej Afryki, a także w Polsce¹⁸. Jeśli bowiem codzienne wykorzystywanie urządzeń mul-

¹² Zob. np. R. Szramkiewicz, *Histoire du droit français de la famille*, Dalloz, Paris 1995, s. 113; M. Załucki, *Videotestament...*, *op. cit.*, s. 53.

¹³ H. Hagmann, *Das eigenhändige Testament im schweizerischen Z.G.B (Art. 505) unter Berücksichtigung des deutschen und französischen Rechts*, Leemann, Zürich 1918, s. 7 i n.

¹⁴ R. Zimmermann, *op. cit.*

¹⁵ M. Załucki, *Videotestament...*, *op. cit.*, s. 57.

¹⁶ Zob. np. H. Bartl, *Moderne Dienstleistungen und Recht: Neue Vertragstypen – Internet, Software 2000*, Springer Gabler, Wiesbaden 1998, s. 1 i n.; D. Kennedy, *From the Will Theory to the Principle of Private Autonomy: Lon Fuller's "Consideration and Form"*, "Columbia Law Review" 2000, Vol. 100, No. 1, s. 94 i n.; P.R. Champine, *My Will Be Done: Accommodating the Erring and the Atypical Testator*, "Nebraska Law Review" 2001, Vol. 80, Issue 3, s. 388.

¹⁷ A. Röthel, *Verhandlungen des 68. Deutschen Juristentages*, Bd. 1: *Gutachten*, Teil A: *Ist unser Erbrecht noch zeitgemäß*, C.H. Beck, München 2010, s. 9 i n.

¹⁸ M. Załucki, *Videotestament...*, *op. cit.*, s. 62.

timedialnych zyskuje przychylność społeczną, to wydaje się, że także przepisy prawnospadkowe, głównie te regulujące formę testamentu, powinny co najmniej dopuścić sporządzenie testamentu holograficznego w formie, która odpowiadałaby dzisiejszym czasom, jeśli nie wprowadzić nową cyfrową formę rozrządzenia majątkiem *mortis causa*. Mówiąc o możliwości unowocześnienia przepisów o formie testamentu, przekonująca wydaje się tendencja niektórych ustawodawców, zmierzająca do liberalizacji wymogów formalnych testamentu holograficznego, co do tej pory dotyczyło m.in. miejsca i charakteru podpisu, nośnika, datowania oraz zachowania zasady *unitas actus*¹⁹. Kierunek ten jest szczególnie widoczny w systemach *common law*, czego przejawem jest m.in. implementacja instytucji tzw. *dispensing power*²⁰, której zastosowanie pozwala na dopuszczenie testamentu sporządzonego w formie elektronicznej bez unormowania jej w przepisach prawa materialnego²¹. Słusznie także w niektórych systemach prawnych testament holograficzny zmierza w stronę testamentu pisemnego, który dla swej skuteczności wymaga jedynie własnoręcznego podpisu spadkodawcy²². Liberalizacji o której mowa, jeszcze do niedawna zarzucano m.in. wysokie ryzyko nieuprawnionego dostępu do rozrządzeń majątkiem *mortis causa* sporządzonych np. w formie elektronicznej oraz ryzyko ich modyfikacji przez osoby niebędące spadkodawcą, a także brak możliwości identyfikacji osoby testatora. Uwzględniając jednak aktualny poziom gotowości technologicznej oraz popularyzację zastosowania biometrii w systemach kontroli dostępu zarówno do urządzeń, jak i znajdujących się na nich danych, należy stwierdzić, że pogląd ten znacząco stracił na aktualności. Systemy biometryczne stanowią obecnie wysoce skuteczne metody zabezpieczenia nie tylko smartfonów i laptopów, lecz także kart pamięci oraz chmur obliczeniowych. Dostępność urządzeń multimedialnych wykorzystujących systemy biometryczne oraz wzrost zainteresowania ich zastosowaniem, także w sektorze usług publicznych, wydaje się uzasadniać rozważania dotyczące możliwości wykorzystania systemów biometrycznych również w prawie spadkowym. W tym zaś kontekście, mając na uwadze obecny rozwój technologiczny oraz minimalizację zagrożeń związanych z cyfryzacją, przy jedno-

¹⁹ K.G.C. Reid, M.J. de Waal, R. Zimmermann, *Testamentary Formalities in Historical and Comparative Perspective*, [w:] *Comparative Succession Law*, vol. 1: *Testamentary Formalities*, eds. K.G.C. Reid, M.J. de Waal, R. Zimmermann, Oxford University Press, New York 2011, s. 443.

²⁰ Zob. T. W. Merrill, *The Disposing Power of the Legislature*, "Columbia Law Review" 2010, Vol. 110, No. 2, s. 452–478.

²¹ Jako przykład należy wskazać australijskie orzeczenie uznające za ważny testament sporządzony w formie notatki na iPhone. Zob. szer. Queensland Supreme Court judgement of 6 November 2013, *Re: Yu*, Queensland Law Reporter 2013, <https://www.queenslandjudgments.com.au/case/id/82545> [dostęp: 9.11.2020].

²² M. Załucki, *Videotestament...*, *op. cit.*, s. 57.

czesnym obniżeniu kosztów zastosowania systemów opartych na biometrii, zasadne wydaje się podejście aprobujące zliberalizowanie zasad dziedziczenia testamentowego i dopuszczenie stosowania takich mechanizmów, które pozwolą na pełniejsze urzeczywistnienie ostatniej woli spadkodawcy²³.

Ciekawy oraz pionierski przykład uwspółcześnienia przepisów o formie testamentu stanowi regulacja ustawowa poświęcona formie testamentu elektronicznego, wprowadzona przez stan Nevada nowelizacją ustawy Nevada Revised Statutes z dnia 6 czerwca 2001 r., w myśl której testament elektroniczny powinien stanowić zapis elektroniczny zawierający datę²⁴. Testator powinien opatrzyć testament podpisem elektronicznym oraz przynajmniej jedną biometryczną cechą uwierzytelniającą, wskazującą na pochodzenie testamentu od testatora (np. odcisk palca, skan siatkówki i tęczę oka, utrwalenie głosu lub wizerunku testatora czy biometryczny podpis)²⁵. Podnoszono dotychczas, że przepisy dotyczące testamentu elektronicznego pozbawione są doniosłości praktycznej, a zatem brak jest zapotrzebowania społecznego na tego typu unormowanie. Przyczyn tego stanu rzeczy, zresztą nie do końca trafnie, dopatrywano się w braku szerszego dostępu do oprogramowania, które pozwalałoby spełnić wymogi formalne przewidziane dla formy testamentu elektronicznego. Również na tym polu istotny problem praktyczny według ustawodawcy stanu Nevada stanowiła identyfikacja testatora²⁶. Ostatnimi czasy argumenty te jednak znacząco straciły na aktualności. Dynamiczny rozwój technologii biometrycznych, wzrost skuteczności systemów biometrycznych, a także coraz szersze wykorzystanie tego rodzaju technologii w przestrzeni publicznej, powodują, że do wymogu identyfikacji osoby testatora nie należy podchodzić już w kategorii problemu. Dostępne na rynku systemy oparte na biometrii dostarczają rozwiązania, które z powodzeniem mogłyby służyć jednoznacznej identyfikacji tożsamości testatora, gdyby tylko ich wykorzystanie w prawie spadkowym znalazło poparcie we właściwym uregulowaniu, a następnie w wykształconej linii orzeczniczej. Wydaje się bowiem, że uwspółcześnienie przepisów prawnosпадkowych powinno polegać m.in. na dopuszczeniu stosowania rozwiązań technologicznych, które na przestrzeni ostatnich lat znacząco ewoluowały, a ich dostępność dla przeciętnego obywatela wzrosła, co bez wątplenia dotyczy inteligentnych urządzeń mobilnych.

²³ *Idem*, *Współczesne tendencje rozwoju dziedziczenia testamentowego – czyli nie tylko o potrzebie wprowadzenia wideotestamentu do nowego kodeksu cywilnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2012, nr 2, s. 24; K.G.C. Reid, M.J. de Waal, R. Zimmermann, *op. cit.*, s. 443.

²⁴ J.K. Grant, *Shattering and Moving Beyond the Gutenberg Paradigm: The Dawn of the Electronic Will*, „University of Michigan Journal of Law Reform” 2008, Vol. 42, s. 105 i n.

²⁵ Zob. Chapter 133 – *Wills. Who May Make A Will*, NRS 133.085 – *Electronic Will*, <https://www.leg.state.nv.us/NRS/NRS-133.html#NRS133Sec085> [dostęp: 9.11.2020].

²⁶ M. Załucki, *Videotestament...*, *op. cit.*, s. 219.

W świetle powyższego należy uznać, że regulacja dotycząca testamentu elektronicznego w Nevadzie stanowi nowoczesną, a zarazem neutralną technologicznie odpowiedź na nieuniknioną potrzebę uwspółcześnienia tradycyjnych przepisów o formie testamentu. Sporządzenie testamentu jako rekordu elektronicznego i jego przechowywanie w ten sposób oznacza w rzeczywistości konieczność wykorzystania takiego urządzenia technicznego/multimedialnego, które umożliwi wprowadzanie tekstu i jego utrwalenie²⁷.

Mając na uwadze powyższe, a także cel niniejszego artykułu, jako interesujące jawi się przeanalizowanie formy testamentu holograficznego pod kątem możliwości unowocześnienia tej formy dysponowania majątkiem *mortis causa*. Przedmiotem rozważań dalszej części tekstu będzie więc przede wszystkim prawne dopuszczenie możliwości sporządzenia testamentu holograficznego w całości w formie elektronicznej opatrzonej kwalifikowanym podpisem elektronicznym lub biometrycznym podpisem elektronicznym oraz sporządzenia testamentu holograficznego z wykorzystaniem narzędzia jakim jest długopis cyfrowy.

Testament holograficzny

Jak wynika z raportu *Indeks gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego* opublikowanego przez Komisję Europejską, z Internetu co najmniej raz w tygodniu korzysta blisko 85% obywateli Unii Europejskiej. Komputery, smartfony, tablety i technologie cyfrowe stały się nieodłącznym elementem życia codziennego, o czym świadczy chociażby fakt, że największy wzrost odnotowano w usługach internetowych oferujących połączenia wideo (49% w 2018 r. i 60% w 2019 r.). Blisko 67% Europejczyków korzystających z Internetu wykorzystuje cyfrowe usługi publiczne do przesyłania formularzy i dokumentów do administracji publicznej; dla porównania w 2018 r. odsetek ten wynosił 64%, a w 2014 – 58%²⁸. Wzrost cyfryzacji jest zatem zjawiskiem wciąż postępującym, podobnie jak wzrost podstawowych umiejętności cyfrowych Europejczyków²⁹.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ P. Zegarow, *Indeks gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego (DESI 2020)*, Cyberpolicy, 19.06.2020, <https://cyberpolicy.nask.pl/indeks-gospodarki-cyfrowej-i-spoleczenstwa-cyfrowego-desi-2020/> [dostęp: 9.11.2020].

²⁹ Komunikat Komisji Europejskiej *Shaping Europe's digital future* z dnia 19 lutego 2020 r. prezentujący strategię cyfrowej transformacji UE wskazuje, że celem Komisji będzie m.in. przyjęcie planu działania w sprawie edukacji cyfrowej oraz wzmocnienie Europejskiej Agendy Cyfrowej, głównie w zakresie ułatwienia Europejczykom poruszania się w świecie on-line. Zob. J. Balcwicz, *Kształtowanie przyszłości cyfrowej Europy – nowa cyfrowa strategia UE*, Cyberpolicy, 24.02.2020, <https://cyberpolicy.nask.pl/ksztaltowanie-przyszlosci-cyfrowej-europy-nowa-cyfrowa-strategia-ue/> [dostęp: 9.11.2020].

Oświadczenie woli spadkodawcy może zostać złożone jedynie w sposób określony przez prawo, co jest stanowiskiem powszechnie akceptowanym w poszczególnych państwach, ponieważ testament to czynność prawna formalna³⁰. Pogląd ten przyjmuje się zarówno w państwach *civil law*, jak i w systemach *common law*³¹. Niezależnie od systemu prawnego testament holograficzny jako testament zwykły może być spisany w zasadzie w każdym momencie, a dla swej ważności wymaga sporządzenia go w całości pismem ręcznym, podpisania oraz przeważnie opatrzenia datą³². Należy jednak wskazać, że niektóre ustawodawstwa stanowe w USA, jak np. stanów Floryda³³ czy Nevada³⁴ dopuszczają już sporządzenie testamentu na komputerze³⁵. Jak więc w dobie cyfryzacji, globalnej pandemii oraz nowinek płynących z oceanu wytłumaczyć testatorom będącym aktywnymi uczestnikami cyfryzacji, że w większości europejskich systemów prawnych wymóg własnoręczności przy sporządzeniu testamentu holograficznego wciąż rozumiany jest w sposób znany jeszcze w starożytności? Z pewnością nie służy temu fakt, że nowoczesne formy składania oświadczenia woli z wykorzystaniem inteligentnych narzędzi i systemów cyfrowych z powodzeniem można by zastosować także w prawie spadkowym. Należy podkreślić, że składane w niektórych systemach prawnych propozycje zmierzające do odejścia od tradycyjnych instrumentów dla dysponowania majątkiem *mortis causa* to tendencja, od której nie ma odwrotu, mająca na celu uwspółcześnienie prawa spadkowego³⁶. Jednym z rozwiązań, które może gwarantować zarówno prawidłowe odtworzenie oświadczenia ostatniej woli po śmierci spadkodawcy³⁷, jak i odzwierciedlenie jego faktycznej, niewadliwie wyrażonej woli wydaje się być dopuszczenie sporządzenia testamentu holograficznego w całości w formie elektronicznej

³⁰ G. Miller, *The Machinery of Succession*, 2nd rev. ed., Dartmouth Publishing Company, Aldershot – Brookfield – Singapore – Sydney 1996, s. 118–122.

³¹ Zob. B.H. Mann, *Formalities and Formalism in the Uniform Probate Code*, „University of Pennsylvania Law Review” 1994, Vol. 42, No. 3, s. 1033 i n.; R.F.D. Barlow, R.A. Wallington, S.L. Meadway, R.F. MacDougald, *Williams on Wills*, 10th ed. including Supplement, London 2014, Nb 10.1 i n.

³² K.H. Gursky, *Erbrecht*, 6th ed., Cf Muller, Heidelberg-München – Lansberg – Frechen – Hamburg 2010, s. 31.

³³ Zob. An act relating to electronic legal documents, Florida House of Representatives HB 409, 2019, <https://www.flsenate.gov/Session/Bill/2019/409/BillText/Filed/PDF> [dostęp: 9.11.2020].

³⁴ Zob. Chapter 133..., *op. cit.*

³⁵ S. Snail, N. Hall, *Electronic Wills in South Africa*, „Digital Evidence and Electronic Signature Law Review” 2010, Vol. 7, s. 67.

³⁶ M. Załucki, *Kierunek zmian przepisów o formie testamentu w dobie nowych technologii na przykładzie Szwajcarii*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, nr 4, s. 17.

³⁷ J. Dukeminier, R.H. Sitkoff, J. Lindgren, *Wills, Trusts and Estates*, 8th ed., Aspen Publisher, New York 2009, s. 141 i n.; F. Terré, Y. Lequette, *op. cit.*, s. 348 i n.

opatrzonej kwalifikowanym podpisem elektronicznym oraz biometryczną cechą uwierzytelniającą lub biometrycznym podpisem elektronicznym. Drugim wartym uwagi rozwiązaniem jest możliwość sporządzenia testamentu holograficznego za pomocą długopisu cyfrowego, ponieważ tak spisany testament mógłby zostać zrównany co do skutków prawnych, jakie wywołuje testament sporządzony i podpisany w całości własnoręcznie.

Według stanowiska doktryny wymóg własnoręcznego spisania testamentu holograficznego ma umożliwić testatorowi swobodne rozrządzenie swym majątkiem na wypadek śmierci oraz zapewnić autentyczność testamentu³⁸. Jego treść powinna zatem uwidaczniać indywidualne cechy pisma spadkodawcy, co w zamyśle poszczególnych ustawodawców ma umożliwić potwierdzenie tożsamości osoby testatora³⁹. Własnoręczne sporządzenie i podpisanie testamentu holograficznego ma także utrudnić sfałszowanie testamentu, nadawać powagę czynności jego sporządzania oraz skłaniać testatora ku gruntownemu przemyśleniu treści i potencjalnych skutków składanego oświadczenia⁴⁰. Jak już wcześniej sygnalizowano, zdecydowana większość ustawodawstw przewiduje wymóg opatrzenia testamentu holograficznego datą⁴¹. Wymóg ten jest zrozumiały, bowiem zamieszczenie daty na testamencie pozwala: wskazać moment ukończenia rozrządzenia; określić przepisy obowiązujące w chwili sporządzenia testamentu; dokonać oceny, czy testament spełnił ówczesne wymogi, a także zbadać, czy w chwili składania oświadczenia woli testator miał zdolność testowania oraz jaka była wzajemna relacja kilku testamentów⁴². W Polsce przyjmuje się, że data na testamencie holograficznym powinna być napisana przez spadkodawcę własnoręcznie⁴³; w prawie niemieckim zaś dla skuteczności testamentu holograficznego data nie wymaga „własnoręczności” testatora, podobnie zresztą ma to miejsce w systemach amerykańskich⁴⁴. Z uwagi na zmiany dokonywane w obszarze informatyzacji usług publicznych oraz ustanowienie ram prawnych m.in. dla podpisu elektronicznego

³⁸ E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, Komentarz do art. 949 k.c., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. VI: *Spadki*, red. nauk. J. Gudowski, wyd. 2, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.

³⁹ Por. P.T. Wendel, *Wills Act Compliance and the Harmless Error Approach: Flawed Narrative Equals Flawed Analysis?*, "Oregon Law Review" 2017, Vol. 95, s. 386, <https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/22324/Wendel.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 9.11.2020].

⁴⁰ S. Grundmann, *Favor Testamenti. Zu Formfreiheit und Formzwang bei privatschriftlichen Testamenten*, "Archiv für die civilistische Praxis" 1987, Bd. 187, H. 4/5, s. 448.

⁴¹ K. Osajda, Komentarz do art. 949 k.c., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. *idem*, Warszawa 2017, Nb 7–9 Legalis.

⁴² M. Rzewuski, *Podpis spadkodawcy na testamencie własnoręcznym*, Warszawa 2014, Lex, rozdz. II, podrozdz. 1.1.2: *Data testowania*.

⁴³ M. Załucki, *Videotestament...*, *op. cit.*, s. 241.

⁴⁴ Zob. M. Rzewuski, *op. cit.*

i znakowania czasem, kwalifikowany elektroniczny znacznik czasu spełniający wymogi rozporządzenia eIDAS korzysta z domniemania dokładności daty i czasu, jakie wskazuje, oraz integralności danych, z którymi wskazywane data i czas są połączone. Ponadto nie jest kwestionowany skutek prawny elektronicznego znacznika czasu ani jego dopuszczalność, jako dowodu w postępowaniu sądowym wyłącznie z tego powodu, że znacznik ten ma postać elektroniczną lub nie spełnia wymogów kwalifikowanego elektronicznego znacznika czasu⁴⁵. Tak rozumiany znacznik czasu mógłby stanowić skuteczną oraz prawnie dopuszczalną alternatywę dla formalnego wymogu własnoręcznego opatrywania datą testamentów holograficznych. Wymóg ten byłby zatem spełniony, jeżeli prawnie dopuszczalna byłaby możliwość sporządzenia testamentu holograficznego w formie elektronicznej, opatrzonego kwalifikowanym podpisem biometrycznym lub elektronicznym z biometryczną cechą uwierzytelniającą.

Chociaż ostatnimi czasy w Europie obserwujemy tendencję mającą na celu informatyzację usług publicznych, co bez wątpienia miało wpływ na zmianę tradycyjnego rozumienia podpisu oraz zrównania kwalifikowanego podpisu elektronicznego z podpisem własnoręcznym, to jednak poszczególni ustawodawcy prawnospadkowi są w tej kwestii wciąż bardzo tradycyjni⁴⁶. Dla porównania: w prawie amerykańskim możliwe jest już złożenie podpisu nie tylko własnoręcznie, lecz także na maszynie do pisania, na komputerze lub z wykorzystaniem metody fotograficznej czy litograficznej⁴⁷. W europejskiej tradycji prawnej nadal w większości ustawodawstw przyjmuje się, że spadkodawca powinien sporządzić i podpisać testament holograficzny w całości pismem własnoręcznym⁴⁸. Zgodnie z ugruntowanym w doktrynie stanowiskiem, podpis spadkodawcy determinuje ważność czynności *mortis causa*, pozwala na identyfikację osoby testatora, stwierdzenie istnienia *animus testandi* oraz faktu ukończenia testamentu⁴⁹. Podpis własnoręczny z uwagi na jego „biologiczne związanie” z osobą dokonującą czynności, jest efektem indywidualnych właściwości piśmienniczych autora i powstaje w sposób natu-

⁴⁵ Art. 41 i 42 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (E) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE, Dz. Urz. UE L 257/73, 28.08.2014.

⁴⁶ K. Muscheler, *Das eigenhändige Testament – gestern, heute und morgen*, „Successio” 2014, Nr. 1, s. 24 i n.

⁴⁷ Por. S. Snail, N. Hall, *op. cit.*, s. 67; G.C. Reid, M.J. de Waal, R. Zimmermann, *op. cit.*, s. 437 i n.

⁴⁸ Zob. m.in.: S. Wójcik, F. Zoll, *Testament*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10: *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2013, s. 325; G.C. Reid, M.J. de Waal, R. Zimmermann, *op. cit.*, s. 437, 443.

⁴⁹ E. Skowrońska-Bocian, J. Wierciński, *op. cit.*

ralny – cecha własnoręczności podpisu stwarza zatem istotną gwarancję jego autentyczności⁵⁰. Wydaje się jednak, że tak tradycyjne rozumienie podpisu własnoręcznego było zasadne w czasach, w których przepisy o formie testamentu holograficznego były projektowane. W dobie cyfryzacji, popularyzacji urządzeń multimedialnych oraz rozwoju zaawansowanych systemów biometrycznych należy ponownie spojrzeć zarówno na zagadnienie własnoręczności pisma oraz podpisu, jak i na możliwości, które nowe technologie dostarczają w zakresie identyfikacji osoby testatora. Globalna cyfryzacja spowodowała poszukiwanie nowych metod identyfikacji i uwierzytelnienia stron uczestniczących w transakcjach zawieranych na odległość, weryfikacji ich tożsamości, zawierania czynności prawnych i ich potwierdzania w przestrzeni wirtualnej oraz możliwości przesyłania dokumentów do urzędów i sądów ze skutkami prawnymi formy pisemnej⁵¹. Zasadniczym argumentem uzasadniającym utworzenie europejskich standardów dla podpisu elektronicznego była potrzeba zapewnienia bezpieczeństwa i zaufania w powszechnej komunikacji elektronicznej. Kwalifikowany podpis elektroniczny stanowi dowód tego, że został on złożony przez osobę określoną w certyfikacie jako składającą podpis elektroniczny. Podpis cyfrowy, jakim jest kwalifikowany podpis elektroniczny, łączy w sobie identyfikację tożsamości z zabezpieczeniem integralności podpisywanego elektronicznie dokumentu, co stanowi o jego zaawansowaniu technologicznym i wysokim poziomie bezpieczeństwa. Przenosząc jednak powyższe na grunt prawa spadkowego, należałoby stwierdzić, że dopiero dokonując weryfikacji kwalifikowanego podpisu elektronicznego, który dla skuteczności czynności *mortis causa* – w ślad za propozycją z Nevady – wymagałby dodatkowego uwierzytelnienia w postaci cechy biometrycznej spadkodawcy⁵², można byłoby osiągnąć pewność, że spadkodawca składający podpis pod testamentem podpisał go, a co więcej zrobił to świadomie. Tak złożony podpis elektroniczny połączony z uwierzytelnieniem biometrycznym posiada zatem cechy, których nie zawiera zwykły podpis, stanowiąc jednocześnie rzetelny dowód tego, że został on złożony przez osobę określoną w certyfikacie jako składającą podpis elektroniczny, a dodatkowo, której wybrana biometryka znajduje się w określonej bazie danych.

Coraz większe zainteresowanie wzbudza także elektroniczny podpis biometryczny, czyli odręczny podpis składany na dokumencie elektronicznym za pośrednictwem urządzeń wyposażonych w dotykowe ekrany oraz specjalnego oprogramowania, umożliwiającego jego ściśle odwzorowanie w formie

⁵⁰ S. Wójcik, F. Zoll, *op. cit.*, s. 325.

⁵¹ A. Pytel, *Testament w formie elektronicznego dokumentu opatrzonego kwalifikowanym podpisem elektronicznym*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 14, s. 761.

⁵² M.B. Leslie, S.E. Sterk, *Trusts and Estates*, 3rd ed., Foundation Press, St. Paul [cop. 2016], s. 57.

elektronicznej i związanie z dokumentem w systemie. Biometryczny podpis elektroniczny złożony za pomocą systemu, który jest zintegrowany z kwalifikowanym podpisem elektronicznym (dostawcy certyfikowanego w państwie członkowskim Unii Europejskiej)⁵³ wystarcza dla zachowania formy pisemnej. Dodatkowo, podpis złożony na dokumencie zawiera znacznik czasu pobrany z certyfikowanego serwera czasu. Z kolei treść każdego dokumentu elektronicznego podpisanego biometrycznym podpisem elektronicznym jest nierozzerwalnie związana ze złożonym na tym dokumencie podpisem. Każdy podpis – poza samym obrazem podpisu – zawiera dane biometryczne, w tym wypadku zbierane są więc behawioralne cechy biometryczne osoby podpisującej, które są unikalne dla każdego podpisującego. Każdy człowiek posiada bowiem charakterystyczny styl obsługi ekranu dotykowego, poziom nacisku na ekran, a także w przypadku urządzeń mobilnych – specyficzne nawyki dotyczące trzymania urządzenia w ręce, przez co w unikatowy i bardzo indywidualny sposób składa podpis własnoręczny. Należy zauważyć, że w przeciwieństwie do fizycznych cech biometrycznych, takich jak odcisk palca czy tęczęwka oka, biometria podpisu odręcznego wyraża również wolę osoby składającej podpis. Istotnym z punktu widzenia przepisów o formie testamentu holograficznego jest fakt, że pobrane dane biometryczne przechowywane są w dokumencie w postaci zaszyfrowanej, lecz możliwej do odczytania w przypadku konieczności analizy autentyczności złożonego podpisu⁵⁴. Należy także podkreślić, że złożenie biometrycznego podpisu elektronicznego aktualnie nie wymaga zaawansowanej wiedzy ani umiejętności technologicznych, ponieważ użytkownik systemu nie musi instalować żadnego dodatkowego oprogramowania – wystarczająca jest przeglądarka internetowa i połączenie z serwerem systemu. Dzięki temu niemal każda stacja robocza (tablet, smartfon, laptop czy komputer z signpadem) o odpowiednich parametrach technicznych może natychmiast zamienić się w narzędzie do biometrycznego podpisywania dokumentów. Użytkownicy nie muszą pobierać nowych wersji oprogramowania, działają bowiem zawsze na jednej, aktualnej wersji, co dodatkowo przemawia za rozważeniem tego rozwiązania jako alternatywy dla tradycyjnie rozumianego podpisu własnoręcznego. Dzięki tego rodzaju neutralnym technologicznie rozwiązaniom, na przestrzeni kilku ostatnich lat rozumienie podpisu własnoręcznego znacząco ewoluowało. Dostępność

⁵³ Jako warty odnotowania przykład należy wskazać np. system SignaturiX, który jest zintegrowany z kwalifikowanym podpisem elektronicznym SimplySign. Zob. Signaturix, <http://signaturix.pl> [dostęp: 9.11.2020].

⁵⁴ M. Maciejewska-Szałas, *Forma pisemna i elektroniczna czynności prawnych. Studium prawnoporównawcze*, C.H. Beck, Warszawa 2014, s. 7.

urządzeń, które pozwalają złożyć skuteczny prawnie własnoręczny podpis elektroniczny, sprawiła, że także sygnowane za jego pomocą dokumenty spełniają wymagania formalne przewidziane dla formy pisemnej. Należy stwierdzić, że unowocześnienie i ewentualna harmonizacja przepisów o formie testamentu, mogłaby przekonać społeczeństwo do dokonywania rozrządzeń *mortis causa*. Wydaje się bowiem, że dla testatorów, którzy już świadomie uczestniczą w społeczeństwie informacyjnym, bardziej zachęcająca byłaby możliwość sporządzenia testamentu na komputerze, tablecie czy smartfonie. Trudno zatem znaleźć racjonalne przesłanki, aby przy odpowiedniej zmianie legislacyjnej testament holograficzny, który został przez spadkodawcę sporządzony własnoręcznie na komputerze czy tablecie, a następnie opatrzony za pomocą biometrycznego podpisu elektronicznego (zintegrowanego z certyfikowanym systemem) czy też kwalifikowanego podpisu elektronicznego z biometryczną cechą uwierzytelniającą, nie mógł być uznany za ważny testament własnoręczny. Należy podkreślić, że takie rozwiązanie nie pozostawiało by wątpliwości w zakresie istnienia po stronie spadkodawcy *animus testandi*, o czym świadczyłoby chociażby podjęcie dodatkowych czynności technicznych niezbędnych do przygotowania i podpisania testamentu. Ponadto zapisane dane biometryczne, w razie potrzeby zbadania autentyczności testamentu, pozwalałyby na skuteczną identyfikację osoby testatora, a datowanie czasem na bezsporne ustalenie faktu ukończenia czynności testowania.

Nie sposób w niniejszym artykule pominąć narzędzia, którym jest długopis cyfrowy pozwalający na jednoczesne tworzenie wersji papierowej dokumentów oraz digitalizację danych spisywanych ręcznie⁵⁵. Jest on wyposażony w kamerę, która włącza się automatycznie wraz z rozpoczęciem pisania, rejestrując ruchy urządzenia względem punktów na papierze. Dane odczytywane są przez kamerę z uprzednio przygotowanego arkusza papieru, zapisywane w pamięci *flash* długopisu i przesyłane bezpośrednio do systemu za pomocą Bluetooth lub USB. Konstrukcja technologiczna długopisu cyfrowego pozwala na zbieranie, rozpoznawanie i porównywanie behawioralnych cech biometrycznych, takich jak: prędkość, miarowość, forma czy dynamika pisma, które pozwalają biegłemu pismoznawcy na weryfikację autentyczności pisma i podpisu złożonego za jego pośrednictwem⁵⁶. Długopis cyfrowy mógłby zatem ułatwić pracę notariuszy i znaleźć zastosowanie m.in. w sporządzaniu testamentów holograficznych lub notarialnych, które zgodnie z przepisami

⁵⁵ Zob. np. IC Solutions, IC Pen, <https://icpen.pl> [dostęp: 9.11.2020].

⁵⁶ Zgodnie z założeniem twórców ta innowacyjna technologia z powodzeniem sprawdza się już m.in. w placówkach medycznych, bankach, na uczelniach wyższych, a także np. w sądzie Okręgowym w Poznaniu, który wprowadził technologię długopisu cyfrowego m.in. dla ułatwienia wypełniania formularzy oraz ich obiegu i archiwizacji.

mi danego ustawodawstwa powinny zostać zarejestrowane w elektronicznym rejestrze testamentów lub przewidują taką możliwość⁵⁷. Zgodnie z ustawą stanu Floryda dotyczącą podpisywania dokumentów elektronicznych⁵⁸, która weszła w życie 1 stycznia 2020 r., testament może stanowić rekord elektroniczny podpisany elektronicznie przez spadkodawcę w zdalnej obecności notariusza oraz dwóch świadków, którzy także powinni podpisać testament za pomocą podpisu elektronicznego⁵⁹. Notariusz zobowiązany jest do uwierzytelnienia tożsamości testatora i świadków, wydrukowania testamentu i poświadczenia go podpisem elektronicznym oraz pieczęcią elektroniczną⁶⁰. Przy czym jedną z trzech dopuszczonych metod uwierzytelnienia tożsamości jest uwierzytelnienie biometryczne. To właśnie w tym miejscu można by dopatrywać się ewentualnej roli długopisu cyfrowego, bowiem przy odpowiednim dostosowaniu systemu, długopis cyfrowy mógłby dla testatora stać się sposobem digitalizacji sporządzanego własnoręcznie (podczas audycji audiowizualnej) testamentu, który w zdigitalizowanej formie zostałby potwierdzony podpisem elektronicznym. Z kolei zapisane podczas testowania cechy biometryczne spadkodawcy, mogłyby w razie wątpliwości pozwolić na uwierzytelnienie tożsamości testatora, wzmacniając tym samym proces identyfikacji tożsamości dokonywany przez notariusza. Dodatkowo, długopis cyfrowy mógłby stanowić dla notariusza narzędzie optymalizujące archiwizację dokumentów. Można także wyobrazić sobie sytuację, w której testator wykorzystując długopis cyfrowy sporządza testament w całości własnoręcznie, podpisując go, a jednocześnie treść i podpis pod testamentem podlegają digitalizacji, zyskując datowanie czasem. Sporządzenie przez spadkodawcę testamentu za pomocą długopisu cyfrowego oraz równoczesne utworzenie jego wersji papierowej i elektronicznej, a więc i przechowywanie testamentu zdigitalizowanego, dawałoby gwarancję odtworzenia ostatniej woli po śmierci testatora. Ponadto testament w formie zdigitalizowanej zapewniłby jego skuteczne zabezpieczenie na wypadek, gdyby forma papierowa uległa zniszczeniu, zagubieniu, czy też stała się przedmiotem kradzieży lub zmiany jego treści. Tak zdigitalizowany testament mógłby stanowić dopuszczalną kopię testamentu holograficznego sporządzonego na papierze, która w zależności od przyjętej w tym zakresie regulacji mogłaby być przechowywana np. jedynie w rejestrze

⁵⁷ Zob. np. informacje związane z dziedziczeniem we Francji, w Niemczech i we Włoszech, European e-Justice, Succession. General information, https://e-justice.europa.eu/content_general_information-166-en.do?clang=en [dostęp: 9.11.2020].

⁵⁸ Zob. An act relating to electronic legal documents, *op. cit.*

⁵⁹ Zob. np. J. Frabizzio, *Electronically Signed Wills On the (Distant) Horizon?*, Robson & Robson, 27.08.2019, <https://robsonlaw.com/2019/08/electronically-signed-wills-on-the-distant-horizon/> [dostęp: 9.11.2020].

⁶⁰ Zob. An act relating to electronic legal documents, *op. cit.*

testamentów jako „zabezpieczenie” testamentu holograficznego. Dodatkowo, należy podkreślić, że biometryczny podpis własnoręczny spełnia funkcje przypisywane w doktrynie podpisowi własnoręcznemu, a co za tym idzie – wszystkie przepisy dotyczące podpisu własnoręcznego powinny odnaleźć zastosowanie także w odniesieniu do biometrycznego podpisu własnoręcznego. Jak się wydaje, odręczny podpis biometryczny nie musi być zatem rozpatrywany na gruncie przepisów rozporządzenia eIDAS jako podpis elektroniczny, który wywołuje skutki prawne równoważne podpisowi własnoręcznemu, jeżeli stanowi kwalifikowany podpis elektroniczny. Co do zasady, testament holograficzny sporządzony i podpisany z wykorzystaniem technologii długopisu cyfrowego, dla swej skuteczności nie wymagałby zmiany przepisów w zakresie dopuszczenia sporządzenia testamentu holograficznego w dodatkowej formie (zdigitalizowanej), a jedynie uregulowania pozycji prawnej dokumentu papierowego oraz zdigitalizowanego, wraz z określeniem ich wzajemnego stosunku. W tym przypadku mamy bowiem do czynienia z testamentem spisanym w całości pismem ręcznym i podpisanym własnoręcznym podpisem, zaś dodatkowo zbierane podczas digitalizacji znaków pisemnych dane biometryczne pozwalają na uwierzytelnienie tożsamości testatora.

Wnioski

Mając na uwadze poruszoną problematykę, należy podkreślić, że informatyzacja ma nieodwracalny wpływ także na kształt norm prawa spadkowego. Dynamiczny rozwój technologiczny oraz popularyzacja elektronicznych narzędzi komunikowania się na odległość, w połączeniu z pracami Komisji Europejskiej mającymi na celu zwalczanie zjawiska wykluczenia cyfrowego, uzasadniają potrzebę prawnego uregulowania zagadnień związanych ze składaniem oświadczeń woli *mortis causa* za pomocą inteligentnych urządzeń multimedialnych. Rozwiązań wskazanych w artykule nie należy traktować jako odpowiedzi na wszystkie wyzwania, które przed współczesnym prawem spadkowym stawia cyfryzacja. Są one swojego rodzaju remedium, które po szczegółowej analizie stanowić może kolejny krok w drodze ku podjęciu prac nad dostosowaniem przepisów o formie testamentu holograficznego do potrzeb społeczeństwa informacyjnego. Skoro zadaniem prawa spadkowego jest odzwierciedlenie ostatniej woli spadkodawcy, a przepisy o formie testamentu winny stanowić odpowiedź na wciąż ewoluujące formy jego utrwalenia i urzeczywistnienia, należy podkreślić zarówno konieczność, jak i doniosłość podjęcia bardziej ożywionej dyskusji środowiska prawniczego w przedmiocie potrzeby uwspółcześnienia przepisów o formie testamentu holograficznego.

Bibliografia

- An act relating to electronic legal documents, Florida House of Representatives HB 409, 2019, <https://www.flsenate.gov/Session/Bill/2019/409/BillText/Filed/PDF> [dostęp: 9.11.2020].
- Babusiaux U., *Wege zur Rechtsgeschichte: Römisches Erbrecht*, Böhlau Verlag, Köln – Weimar – Wien 2015.
- Balcewicz J., *Kształtowanie przyszłości cyfrowej Europy – nowa cyfrowa strategia UE*, Cyberpolicy, 24.02.2020, <https://cyberpolicy.nask.pl/ksztaltowanie-przyszlosci-cyfrowej-europy-nowa-cyfrowa-strategia-ue/> [dostęp: 9.11.2020].
- Barlow R.F.D., Wallington R.A., Meadway S.L., MacDougald R.F., *Williams on Wills*, 10th ed. including Supplement, Lexis Nexis, London 2014.
- Bartl H., *Moderne Dienstleistungen und Recht: Neue Vertragstypen – Internet, Software 2000*, Springer Gabler, Wiesbaden 1998.
- Champine P.R., *My Will Be Done: Accommodating the Erring and the Atypical Testator*, “Nebraska Law Review” 2001, Vol. 80, Issue 3.
- Chapter 133 – *Wills, Who May Make A Will*, NRS 133.085 – *Electronic Will*, <https://www.leg.state.nv.us/NRS/NRS-133.html#NRS133Sec085> [dostęp: 9.11.2020].
- Dukeminier J., Sitkoff R.H., Lindgren J., *Wills, Trusts and Estates*, 8th ed., Aspen Publisher, New York 2009.
- European e-Justice, Succession. General information, https://e-justice.europa.eu/content_general_information-166-en.do?clang=en [dostęp: 9.11.2020].
- Frabizzio J., *Electronically Signed Wills On the (Distant) Horizon?*, Robson & Robson, 27.08.2019, <https://robsonlaw.com/2019/08/electronically-signed-wills-on-the-distant-horizon/> [dostęp: 9.11.2020].
- Frost M., Lawson S., Jacoby R., *Testamentary Capacity. Law, Practice and Medicine*, Oxford University Press, Oxford 2015.
- Grant J.K., *Shattering and Moving Beyond the Gutenberg Paradigm: The Dawn of the Electronic Will*, “University of Michigan Journal of Law Reform” 2008, Vol. 42.
- Grundmann S., *Favor Testamenti. Zu Formfreiheit und Formzwang bei privatschriftlichen Testamenten*, “Archiv für die civilistische Praxis” 1987, Bd. 187, H 4/5.
- Gursky K.H., *Erbrecht*, 6th ed., Cf Muller, Heidelberg-München – Lansberg – Frechen – Hamburg 2010.
- Hagmann H., *Das eigenhändige Testament im schweizerischen Z.G.B (Art. 505): unter Berücksichtigung des deutschen und französischen Rechts*, Leemann, Zürich 1918.
- Holdsworth W.S., Vickers C.W., *The Law of Succession. Testamentary and Intestate*, The Lawbook Exchange, Clark 2004.
- Holografos* [hasło], *A Greek-English Lexicon*, comp. by H.G. Liddell, R. Scott, [A new ed. rev. and augm. thoughtout by H.S. Jones, with the ass. of R. McKenzie], Clarendon Pres, Oxford 1953.
- Kennedy D., *From the Will Theory to the Principle of Private Autonomy: Lon Fuller’s “Consideration and Form”*, “Columbia Law Review” 2000, Vol. 100, No. 1.
- Lagarde P., *Loi applicable*, [w:] Bergquist U., Frimston R., Odersky F., Damascelli D., Lagarde P., Reinhartz B., *Commentaire du règlement européen en sur les successions*, Dalloz, Paris 2015.

- Lando O., *Unfair Contract Clauses and a European Uniform Commercial Code*, [w:] *New Perspectives for a Common Law of Europe*, ed. M. Cappelletti, with a foreword by M. Kohnstamm, Sijthoff – Bruylant – Klett-Cotta – Le Monnier, Leyden – Bruxelles – Stuttgart – Firenze 1978.
- Leslie M.B., Sterk S.E., *Trusts and Estates*, 3rd ed., Foundation Press, St. Paul [cop. 2016].
- Maciejewska-Szałas M., *Forma pisemna i elektroniczna czynności prawnych. Studium prawnoporównawcze*, C.H. Beck, Warszawa 2014.
- Mann B.H., *Formalities and Formalism in the Uniform Probate Code*, “University of Pennsylvania Law Review” 1994, Vol. 142, No. 3.
- Mączyński A., *Dziedziczenie testamentowe w prawie prywatnym międzynarodowym. Ustawowe i konwencyjne unormowanie problematyki formy*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe – Uniwersytet Jagielloński, Warszawa–Kraków 1976.
- Merrill T.W., *The Disposing Power of the Legislature*, “Columbia Law Review” 2010, Vol. 110, No. 2.
- Miller J.G., *The Machinery of Succession*, 2nd rev. ed., Dartmouth Publishing Company, Aldershot – Brookfield – Singapore – Sydney 1996.
- Mousourakis G., *Fundamentals of Roman Private Law*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, Berlin 2012 [e-book].
- Muscheler K., *Das eigenhändige Testament – gestern, heute und morgen*, “Successio” 2014, Nr. 1.
- Nass H.E., *We Can't Stop Loving You*, “Trusts & Estates” 2005, No. 8.
- Osajda K., Komentarz do art. 949 k.c., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. K. Osajda, Warszawa 2017, Nb 7–9 Legalis.
- Pound R., “*The Role of the Will in Law*”, “Harvard Law Review” 1954, Vol. 68, No. 1.
- Pytel A., *Testament w formie elektronicznego dokumentu opatrzonego kwalifikowanym podpisem elektronicznym*, „Monitor Prawniczy” 2018, nr 14.
- Queensland Supreme Court judgement of 6 November 2013, *Re: Yu*, Queensland Law Reporter 2013, <https://www.queenslandjudgments.com.au/case/id/82545> [dostęp: 9.11.2020].
- Reid K.G.C., de Waal M.J., Zimmermann R., *Testamentary Formalities in Historical and Comparative Perspective*, [w:] *Comparative Succession Law*, vol. 1: *Testamentary Formalities*, eds. K.G.C. Reid, M.J. de Waal, R. Zimmermann, Oxford University Press, New York 2011.
- Röthel A., *Verhandlungen des 68. Deutschen Juristentages*, Bd. 1: *Gutachten*, Teil A: *Ist unser Erbrecht noch zeitgemäß*, C.H. Beck, München 2010.
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (E) nr 910/2014 z dnia 23 lipca 2014 r. w sprawie identyfikacji elektronicznej i usług zaufania w odniesieniu do transakcji elektronicznych na rynku wewnętrznym oraz uchylające dyrektywę 1999/93/WE, Dz. Urz. UE L 257/73, 28.08.2014.
- Rzewuski M., *Podpis spadkodawcy na testamencie własnoręcznym*, Warszawa 2014, Lex, rozdz. II, podrozdz. 1.1.2: *Data testowania*.
- Skowrońska-Bocian E., *Testament w prawie polskim*, LexisNexis, Warszawa 2004.
- Skowrońska-Bocian E., Wierciński J., Komentarz do art. 949 k.c., [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, t. VI: *Spadki*, red. nauk. J. Gudowski, wyd. 2, Wolters Kluwer, Warszawa 2017.

- Snail S., Hall N., *Electronic Wills in South Africa*, "Digital Evidence and Electronic Signature Law Review" 2010, Vol. 7.
- Szramkiewicz R., *Histoire du droit francais de la famille*, Dalloz, Paris 1995.
- Terré F., Lequette Y., *Droit civil. Les successions. Les libéralités*, 3e éd., Dalloz, Paris 1997.
- Wendel P.T., *Wills Act Compliance and the Harmless Error Approach: Flawed Narrative Equals Flawed Analysis?*, "Oregon Law Review" 2017, Vol. 95, <https://scholarsbank.uoregon.edu/xmlui/bitstream/handle/1794/22324/Wendel.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [dostęp: 9.11.2020].
- Wójcik S., Zoll F., *Testament*, [w:] *System Prawa Prywatnego*, t. 10: *Prawo spadkowe*, red. B. Kordasiewicz, wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2013.
- Załucki M., *About the Need to Adjust the Regulations Regarding the Form of Will to the Modern Requirements*, "European Journal of Economics, Law and Politicis" 2019, Vol. 6, No. 2.
- Załucki M., *Kierunek zmian przepisów o formie testamentu w dobie nowych technologii na przykładzie Szwajcarii*, „Białostockie Studia Prawnicze” 2017, nr 4.
- Załucki M., *Videotestament. Prawo spadkowe wobec nowych technologii*, C.H. Beck, Warszawa 2018.
- Załucki M., *Współczesne tendencje rozwoju dziedziczenia testamentowego – czyli nie tylko o potrzebie wprowadzenia wideotestamentu do nowego kodeksu cywilnego*, „Roczniki Nauk Prawnych” 2012, nr 2.
- Zegarow P., *Indeks gospodarki cyfrowej i społeczeństwa cyfrowego (DESI 2020)*, Cyberpolicy, 19.06.2020, <https://cyberpolicy.nask.pl/indeks-gospodarki-cyfrowej-i-spoeczenstwa-cyfrowego-desi-2020/> [dostęp: 9.11.2020].
- Zimmermann R., *Testamentsformen: »Willkur« oder Ausdruck einer Rechtskultur?*, „Rabels Zeitschrift für ausländisches und internationales Privatrecht” 2012, Bd. 76, H. 3.

Abstract

Biometric technologies as a way to modernized regulations on the form of holographic wills

Electronic devices such as smartphone, tablets or laptops have become integral part of living, majority of population use them on daily basis for banking, communicating, working and others. Making an effective and binding declaring thru the internet became standard procedure in business world; nevertheless, use of electronic devise to make an, legally binding statement for example testament in most of European countries is not possible due to lack of the required legislation. Moreover, electronic communication has a flaw of inability to confirm an identity of individual in effective and accessible way; one may argue, that commonly known and used means are archaic and do not provided level of assureds required for making a legal statement which has an impact on ownership of the property after the death of testator. However, emerging biometrics technology such as electronic biometric pen which store additionally characteristic for a given person, combined to behavioral biometric profiles, impossible to

catch with a traditional signature, by this electronic signature is almost unmistakable in distinguishing the person who made the signature. This article will provide a revive of information about the biometric technology which can be used in inheritance law, on the background of the existing legislation form different countries.

Key words: wills, biometrics, identification, signature

Streszczenie

Technologie biometryczne sposobem uwspółcześnienia przepisów o formie testamentu holograficznego

Urządzenia multimedialne, takie jak smartfony czy tablety, stały się nieodłącznym elementem życia codziennego i wykorzystywane są chociażby do obsługi bankowości elektronicznej, komunikowania się, pracy czy innych czynności. Składanie skutecznych oświadczeń woli za pomocą urządzeń elektronicznych z dostępem do Internetu stało się standardem w świecie biznesu, pomimo tego wykorzystanie urządzeń multimedialnych w celu złożenia skutecznego oświadczenia woli np. w formie testamentu w większości państw europejskich wciąż nie jest możliwe z uwagi na brak ustawodawstwa w tym zakresie. Ponadto sporządzeniu testamentu z wykorzystaniem urządzeń umożliwiających komunikację elektroniczną zarzuca się między innymi brak możliwości identyfikacji osoby testatora oraz ryzyko nieuprawnionego dostępu do rozrządzeń *mortis causa*. Jednak rozwój technologii biometrycznych oraz ich zastosowanie w narzędziach takich jak chociażby długopis cyfrowy, który oprócz złożenia podpisu pozwala na zbieranie, rozpoznawanie i porównywanie behawioralnych cech biometrycznych, umożliwia jednoznaczny identyfikację osoby sygnatariusza. W niniejszym artykule przedstawiono możliwości zastosowania we współczesnym prawie spadkowym rozwiązań opartych na systemach biometrycznych, umożliwiających zarówno potwierdzenie tożsamości osoby testatora, jak i uwierzytelnienie oraz lepsze zabezpieczenie samego testamentu, opierając się na rozwiązaniach wprowadzonych w poszczególnych ustawodawstwach prawno-spadkowych.

Słowa kluczowe: testament, biometria, identyfikacja, podpis

